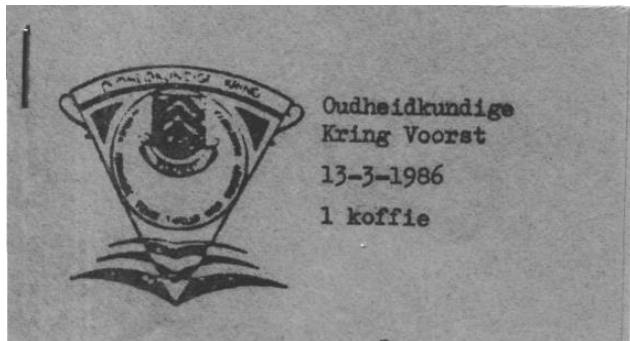

9/1 1986 NR 1

"Kroniëck" ²⁵⁰ 9MI

Oudheidkundige Kring Voorst

Aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst.

Het bestuur van de Oudheidkundige Kring nodigt u hierbij uit voor de jaarlijks algemene ledenvergadering, die op donderdag 13 maart 1986 gehouden zal worden in het dorps huis "de Pompe", Kerkstraat 25, Wilp.

1. Opening.
2. Mededelingen en ingekomen stukken.
3. Notulen jaarvergadering 1985.
(zie Kronyck 8e jaargang nr. 2 blz. 2)
4. Jaarverslag 1985.
(zie leders in dit blad)
5. Financiëel verslag.
6. Verslag kascommissie.
7. Benoeming kasoommissie.
De heer H.J. de Buyzer is aftredend.
8. Bestuursverkiezing.

Aftredend en niet herkiesbaar: Mevrouw C. Bieze - v. Ek
Heer A.J. Fransen

Het bestuur stelt als kandidaat voor de heer G. Panhuis. Met een tweede kandidaat is contact gelegd, maar bij het uitkomen van de agenda was nog geen definitief antwoord ontvangen.

9. Rondvraag.
10. Sluiting.

Kandidaten kunnen tot 2 x 24 uur voor aanvang van de vergadering ingediend worden bij de secretaris. Voorts moet een getekende verklaring van de kandidaat, dat hij/zij bij eventuele verkiezing, de benoeming zal aanvaarden en ondertekend door tenminste 2 stemgerechtigde leden, worden bijgevoegd.

Bovenstaande vergadering zal naar schatting een half uur tot drie kwartier in beslag nemen.

(De secretaris)

JAARVERSLAG 1985.

Het jaar 1985 was voor de Oudheidkundige Kring Voorst een jaar met diverse activiteiten.

Het jaar stond met name in het teken van de herdenking van het feit dat ons land 40 jaar geleden werd bevrijd.

Op 21 maart 1985 werd een goed bezochte jaarlijkse algemene ledenvergadering gehouden met aansluitend een lezing door de heer drs. G.J.H. Krosenbrink van het Starind Instituut over het veldnamenonderzoek.

In het kader van de activiteiten rond de bevrijding en de overtocht van de Canadezen te Wilp, veertig jaar geleden, werd een extra nummer van het ledenblad Kronyck uitgegeven met een speciaal voorwoord van de Ambassadeur van Canada in Nederland. Voor de afname van dit nummer bestond grote belangstelling.

Op 12 april werd in Wilp een videofilm vertoond over de overtocht van de Canadezen bij Wilp.

Een tentoonstelling in de kerk te Wilp over de jaren 1940-45 werd op 13 en 14 april gehouden. Ook voor deze activiteiten bestond veel belangstelling. Op 28 september 1985 werd in samenwerking met Heemkunde Hatten een herfst- excursie naar dit pittoreske Veluwe stadje gehouden, waarbij o.a. het Bakkerijmuseum en het Anton Pieckmuseum werden bezocht.

Op 21 november daarop volgend hield de heer W.H. Huisman uit Gietelo een lezing met dia's over Voorst en omgeving.

Het bestuur kwam in het afgelopen jaar zeven maal voor vergadering bijeen.

De vertegenwoordigers van onze oudheidkundige kring in de gemeentelijke monumentencommissie Voorst, de heren ten Hove en Sevenster, hebben in het afgelopen jaar hun vergader- en inventarisatiewerkzaamheden voortgezet.

De inventarisatie van gemeentelijke monumenten is inmiddels zover gevorderd, dat het einde in zicht komt.

De commissie veldnamenonderzoek waarin onze leden de heren J. Lubberts en B. Dolman (coördinator) zitting hebben, zette haar werk met betrekking tot het inventariseren van veldnamen voort.

De uitgaaf "Kronyck" verscheen vier maal, een activiteit die in zelfwerkzaamheid wordt uitgevoerd.

Het aantal leden/abonnees vertoonde gedurende de verslagperiode een verheugende stijging van 110 naar 117.

(De secretaris)

Oudheidkundige kring Voorst

- 9e jaargang nr. 1

Bestuur:

Voorzitter: R.Kloosterboer, Rijksstraatweg 5, Wilp.
Penningmeester: A.J.Bessels, Enkweg 9a, Posterenk.
Secretaris: A.J.Fransen, Socratesstr.18 7323 P.E. Apeldoorn.
Archivaris: H.J.ten Hove, Tuinstr.2A Voorst.
Leden: C.Bieze-v.Eek, Omloop 47, Twello.
A.H.Rengersen, Zeedijk 33, Nijbroek.
J.Lubberts, Kon.Wilhelminastr. 10, Terwolde.

Redactieadres: J.Lubberts, Kon.Wilhelminastraat 10, Terwolde, Tel.
05717-1760.

Inhoud:

Blz. 2 Lezing over de "cannenburgh"	Het bestuur
2 Koffie	Het bestuur
2 Oude wegen	Mevrouw M.A. v. Noortwijk - Engel
4 Oude wegen	J.J. Speelziek
5 Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello	D. Lekkerkerker
10 Het geslacht Rakhorst en zijn bindingen met Voorst	G. Rakhorst
14 Bladvulling	Redactie

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder toestemming
van de redactiecommissie.

LEZING "DE CANNENBURGH"

Na de ledenvergadering zal een dia-lezing gehouden worden, die voor een ieder gratis toegankelijk is. De aanvang hiervan is gesteld op 20.15 uur. Dit wordt een dia-lezing over het kasteel "de Cannenburgh" te Vaassen. Bekende Veluwe geslachten hebben op dit kasteel gewoond, maar de bekendste is wel Maarten van Rossum.

Deze lezing zal verzorgd worden door de heer P.W. Aafjes, de huidige kasteelbewaarder van de Cannenburgh.

De bedoeling van het bestuur is om op een nader te bepalen datum een gezamenlijk bezoek aan "de Cannenburgh" te brengen.

(Het bestuur)

KOFFIE.

Het bestuur heeft gemeend u tijdens deze avond een kop koffie te moeten aanbieden. Derhalve vindt u bijgevoegd, twee koffiebbonnen, die alleen op deze avond geldig zijn. Misschien niet de meest elegante manier o, u een kop koffie aan te bieden, maar het leek ons de eenvoudigste. Wij wensen u alvast een prettige avond.

(Het bestuur)

•

Mevrouw M.A. van Noortwijk - Engel uit Olst was zo vriendelijk om een uittreksel te zenden uit het boekje "Hessenwegen" door S.J. Fockema Andreae (1957). Dit boekje is in de Atheneum Bibliotheek te Deventer aanwezig. Dit ter aanvulling op het artikel over oude wegen in de gemeente Voorst

In vroeger eeuwen ging het meeste verkeer over water. Toch was er wel transport over grotere afstanden over de weg. Dit werd verricht door gespecialiseerde vervoerders; deze kwamen vaak uit Midden-Duitsland, o.a. uit Hessen, een toenmalig knooppunt van handelswegen.

Aanvankelijk is Antwerpen het hoofddoel. Omstreeks 1600, met de opkomst van

---

Amsterdam, richtten de Hessenwagens zich op deze stad. Enkele jaren na de verovering van Deventer door Maurits (1591) en de beveiliging van het achterland, blijkt de verbinding: per schip van Amsterdam naar Deventer, per as van Deventer Duitsland in. De weg gaat door Goor, langs Enschede naar Münster/Paderborn.

Na 1605 nam het gros der Hessenwagens en -karren de weg van Lippe naar Doesburg over de nieuwe schipbrug, over de vaste zandwegen naar Amersfoort. Lange tijd was de coornaamste route: Bocholt, Gendringen, Doesburg, Deelen, Voorthuizen, Tersohuur (A'foort). Ook Zwolle hield lang een belangrijke route. Het vervoer tussen Amersfoort en Amsterdam ging vaak over het water; 's winters als de wegen hard waren door vorst, reden de voerlieden door tot Amsterdam.

Eerder dan 1700 wordt niet over "Hessenwegen" gesproken. De aanduiding "Hessenweg" betekent dan een weg met breed spoor.

Op de oude zandwegen was het belangrijk in een goed ingereden spoor te rijden. Tegen het einde der Middeleeuwen had zich in Europa een ongeveer overeenstemmende spoorbreedte ontwikkeld; waar niet voorgeschreven hielden de wagenmakers zich toch daaraan. Maar Holland was in de 16e eeuw voor wagens van elders nog praktisch onbereikbaar. Vanaf die tijd begon de verbetering der wegen. Door de smalle wegen (dijken) waren de Hollandse wagens ook smal. In de 17e eeuw kwamen ook hier voorschriften over de spoorbreedten. De bredere sporen der Hessische wagens en karren mochten slechts op bepaalde wegen rijden: de Hessenwegen.

Vanaf het eind der 17e eeuw vindt men dus de term "Hessenwegen" ter aanduiding van wegen toegankelijk voor de breed sporende Hessen voertuigen in Overijssel en Gelderland.

Een aparte Hessenweg werd in 1763 door Arnhem aangelegd over de nieuwe schipbrug. Er kwamen allengs ook anderen die breed sporende voertuigen gebruikten. Hessenkarren waren grote wagens, getrokken door 4 à 5 hengsten. Ongeveer 100 jaar geleden maakte de trein een eind aan deze wijze van vervoer. Met de komst van de verharde wegen waren trouwens de problemen van smal- of breed spoor op zandwegen verdwenen.

Bij Deventer is dus alleen zeer kort (rond 1600) sprake geweest van vervoer door de breedsporende wagens van de Duitse beroepsvervoerders. Er is de laatste eeuw de neiging om alle oude zandwegen Hessenweg te noemen; dit dus ten onrechte.

Nog enige restanten van echte Hessenwegen zijn: Amersfoort, Barneveld, Ginkel; een weg benoorden Keppel; een weg benoorden Dalfsen en Ommen; bij De Dellen op de Noord-Veluwe.

Ingezonden artikel door de heer J.J. Speelziek, naar aanleiding van het artikel over oude wegen in de gemeente Voorst.

Met veel belangstelling heb ik in de laatste uitgave van de "Kronyck" kennis genomen van het artikel "Oude wegen in de gemeente Voorst", waarbij ik gaarne enkele kanttekeningen zou willen plaatsen.

Terecht merkte de schrijver op dat er in het grijze verleden vrijwel geen alternatieve mogelijkheden aanwezig waren voor de oost-west lopende verbinding via Teuge. Hij spreekt daarbij o.a. over hoge zandruggen, gesitueerd tussen Terwolde en Teuge. Het begrip "hoge" moeten we weliswaar als betrekkelijk aanmerken, hoewel elke meter hoogteverschil in die tijd van grote betekenis was. Lagere delen werden vanwege de slechte afwatering snel moerassig, hogere delen bleven langer begaanbaar. Hoogteverschillen in het vrij vlakke gebied tussen IJssel en Grift, ook al waren die slechts een meter, waren bepalend voor de loop van een weg.

Bezien we in dat verband de toenmalige mogelijkheden tussen Teuge en het huidige Apeldoorn, dan zien we dat men bij de aanleg van de huidige rijksstraatweg niet in alle opzichten gebruik maakte van uitsluitend hogere delen, overigens behoefde dat vanwege de ter beschikking staande technieken ook niet meer.

Dat de oude weg van Deventer in westelijke richting bij Teuge om de boerderij de Bolkhorst (aan de Bolkhorstweg) even in zuidelijke richting buigt om verder op met een bocht ten noorden van de boerderij Groot Hontschoten via de Veenhuizerweg naar de tol in Apeldoorn te leiden, was niet verwonderlijk. Het is zelfs frappant dat die oude weg niet langer was dan de huidige rijksstraatweg!

De doorsnee terreinhoogte van die oude route was gunstiger dan de huidige rijksstraatweg, zodat het een voor de hand liggende conclusie is om aan te nemen dat hier sprake was van het oude tracé van de Hessenweg.

Het gedeelte ten westen van Groot Hontschoten werd rond de eeuwwisseling nog Napoleonweg genoemd, hetgeen erop duidde dat die naam dateert uit de periode van Lodewijk Napoleon, die het nodige deed aan de verbetering van ons wegenbestel. Dat daarbij zoveel mogelijk gebruik werd gemaakt van bestaande route's is alleszins aannemelijk.

De overgang over de Grote Wetering, de grootste waterbarrière in de vallei zou toendertijd gelegen zijn op de plek waar thans een paar honderd meter bezuiden de spoorlijn een stenen brug in gelegen. Daar zou een "voorde", doorwaadbare plaats, zijn geweest.

Juist voor de voorde, ter hoogte van de in 1980 gesloopte boerderij Klein Hontschoten, ligt nog: een "heuvel", die volgens de stafkaart met een hoogte van 5.9 m boven N.A.P. wordt aangegeven.

Helaas beschikken we niet over voldoende gegevens om aan te tonen hoe de befaamde Hessenweg tussen Teuge en Kootwijk in vroeger dagen exact zou hebben gelopen, niettemin dacht ik dat er zeker termen aanwezig zijn om te veronderstellen dat de huidige Bolkhorstweg een onderdeel van de oude Hessenweg zou zijn geweest.

(J.J. Speelziek, Teuge)

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE DORPSKERK VAN TWELLO (3).

De periode van ± 1400 - 1550.

In de loop van de 150 jaren, die deze periode bestrijkt, heeft de kerk de gedaante gekregen, die zij thans nog heeft. Geleidelijk is zij uit het kleine kerkje (oorspronkelijk kapel), dat al een eeuw op deze plaats stond, gegroeid. (Zie over dit kerkje de "Kronyck" jrg 8 nr. 1 blz. 7)

In dit proces zijn een aantal bouwfases te onderscheiden. Eerst verrees de toren. Het oude kerkje had die niet, hoogstens een kleintje op het dak, een zgn dakruiter, waarin een klokje hing. Ook toen in de loop van de 13e eeuw het gebouw tot parochiakerk verheven werd, bleef het voorlopig zo. Terwijl Wilp en Voorst al vóór 1200 hun toren hadden, volgden de andere dorpen pas veel later: Nijbroek rond 1350, Terwolde tegen het eind van die eeuw en tenslotte Twello. Daar werd in 1400 of wat later een toren tegen de westelijke gevel van het oude kerkje gebouwd. Daar staat hij nu al bijna zes eeuwen: een vierkante kolos, zo breed als de kerk zelf, met muren van een meter dik. Bijzonder hoog is hij niet, maar wel zeer massief. Een vesting gelijk. Hij heeft trouwens ook meermalen als zodanig gediend. Toen in 1522 een groep Deventernaren een nachtelijke uitval deed, richting Twello, een spoor van vernieling en brandstichting trekkend, vluchtten een aantal boeren de kerk in en verscholen zich in de toren. Daar achtten zij zich veiliger dan in hun boerderij, waarvan de muren uit lat-ten en rijzenvlechtwerk, aangesmeerd met leem bestonden. Zo was het in die tijd op het platteland. In het uur van gevaar had de adel zijn kasteel of versterkt landhuis, en de gewone man zijn toren.

Zesenvijftig jaar leter, in 1578, was de kerk weer een vesting. De spaanse bezetting van Deventer maakte het de Veluwsnaren door herhaalde plunder- tochten knap lastig. Op verzoek van het kwartier te Arnhem kwamen een paar geuzenvendels onder hopman Wolter Hegman de bevolking beschermen. Bij verrassing bezette Hegeman de dorpen Twello en Terwolde. In Twello liet hij kerk en toren als fort inrichten met schietgaten en plankieren, van- waar af de soldaten de vijand onder schot konden nemen. Zo verging het ook de Terwoldse toren.

Bezien we nu de toren aan de buitenkant wat nader, dan ontdekken we dat hij uit 3 gedeelten of geledingen bestaat, die van elkaar gescheiden zijn door een lijst, die om de toren heen loopt. De derde en laatste geleding, het gedeelte, waarin zich de huidige galmgaten bevinden, is in later tijd op- getrokken.

Oorspronkelijk was de toren dus enkele meters lager. Hij is gebouwd van baksteen, die aangevoerd werd uit de uiterwaarden van de IJssel. Daar stonden steenbakkerijen, die veelal eigendom waren van aanzienlijke De- venter burgers. We lezen bijv. in de kerkerekening van 1710, dat een be- drag aan de vrouw van burgemeester Nijland betaald werd voor de levering van 300 klinkers. De stenen werden met de hand gevormd en daarna in primi- tieve veldovens gedroogd en gebakken. Het formaat wisselde. Dat is ook te zien aan deze kerk. Er zijn muurpartijen, opgetrokken met een groter for- maat steen, naast andere met een kleiner formaat. Dit is geen aanwijzing voor datering van zo'n gedeelte. Dat het schip in het algemeen een groter formaat steen te zien geeft dan het koor en de toren wil niet zeggen dat het het oudste gedeelte is. Het tegenovergestelde is aannemelijker. Het zeer grote formaat baksteen de zgn. "reuzemoppen", waarmee romaanse kerken gebouwd werden, is hier niet aanwezig.

Om de grote muurvlakken van de toren enigszins te breken en reliëf te geven, heeft men er siermetselwerk aangebracht: blinde nissen in de vorm van een gotisch raam. De spitsbogen eindigen boven in een vlechtwerk van steen, tracering geheten. De nissen bevinden zich 2 aan 2 aan de noord-, west- en zuidzijde, enkele kleinere aan de oostzijde, waar het hoge dak van de kerk aansluit. De oorspronkelijk lagere toren zal ook door een spits be- kroond zijn geweest. Of deze eenzelfde vorm had als de huidige, weten wij niet.

Een blik binnen in de toren doet zien, dat de benedenverdieping overwelfd is door een kruisribgewelf. Het lijkt echter waarschijnlijk, dat dit in later tijd gemetseld is, n.l. toen na de kerkbrand van 1522, ook schip en koor van gewelven voorzien werden. De toren zal eerst een houten zoldering

---

---

gehad hebben, die een gemakkelijke prooi was van de vlammen. Opmerkelijk is de trap van steen in de dikte van de noordmuur van de toren. Hij voert in rechte lijn naar boven, naar de galmzolder. Zo'n muurtrap is een aanwijzing voor de ouderdom van de toren. Zulke trappen komen vooral voor bij zeer oude torens, bijv. in die te Wijhe, gebouwd in de 13e eeuw. Van jongere datum is die te Groesbeek, gebouwd in de eerste helft van de 15e eeuw. In dit licht bezien, aldus het rapport van "Monumentenzorg", zou de toren van Twello omstreeks 1400 of wat later gebouwd kunnen zijn.

Tenslotte willen we nog iets meedelen over de klokken. Dat ook de oorspronkelijk lagere toren er één (of meer?) had, is te zien aan de restanten van galmgaten boven in de tweede geleding.

Ze zijn later grotendeels gedicht, maar duidelijk is nog te zien dat het zeer smalle gaten waren. Daarin waren de zgn. galmborden geplaatst, in schuine stand, om het geluid van de klok naar buiten te leiden.

Het gebruik om in kerktorens, of ook wel in een stellage naast de kerk, de zgn. klokkestoel, klokken op te hangen is zeer oud. Uit Rome is het via Zuid-Frankrijk naar onze streken gekomen. In de 9e eeuw was het al vrij algemeen. De klok vervulde een belangrijke functie in het kerkelijk zowel als in het gewone dagelijkse leven. Die twee waren trouwens in de Middeleeuwen nauw met elkaar verweven. Hij riep de gelovigen op tot gebed. Op zondagen, feest- en heiligendagen tot de gang naar de kerk. Hij luidde bij overlijden en bij begrafenissen. Ook bij vreugdevolle gebeurtenissen als intocht van een nieuwe pastoor of bezoek van de bisschop. In het gewone leven was hij onmisbaar. Hij gaf de aanvang van de arbeid aan, 's middags de schafttijd en 's avonds het beëindigen van de dagtaak. De klok liet zijn klank horen bij calamiteiten zoals brand en dreigende overstroming. In het laatste geval werden de dijkplichtigen (d.i. zij die met het onderhoud van een bepaald stuk dijk binnen de grenzen van hun kerspel belast waren) opgeroepen bij "clockenslach", aldus in het Dijkrecht van 1370. Bij brand moesten alle bewoners in touw komen. Dan was er nog de zgn. banklok. Wanneer die geluid werd moesten alle weerbare mannen in het dorp zich melden om gewapenderhand hun (lands)heer bij te staan. Toen hertog Karel van Gelre, die in 1506 zich onrechtmatig het Huis te Wilp met alle daaraan verbonden rechten had toegeëigend, later alles weer aan de eigenaar, de proosdij van het kapittel van Deventer, teruggaf, maakte hij een paar uitzonderingen. Hij behield o.a. voor zich de "clockenslach", d.w.z. het recht de weerbare mannen van Wilp op te roepen.

Waar werden tijdens de Middeleeuwen de klokken gegoten? In de regel ter plaatse, vlak in de buurt, waar de klok kwam te hangen? waar ook de opdrachtgever woonde, die een oogje in het zeil kon houden. Er werd namelijk nogal eens geknoeid met de samenstelling van het brons. Bovendien waren voor het vervoeren van een elders gegoten klok de wegen te slecht en ook te onveilig. Zo leidde da middeleeuwse gieter een zwerfend bestaan, van plaats naar plaats, voortdurend in spanning verkerend over mogelijke mislukkingen.

Zijn de klokken van onze dorpen dan ook ter plaatse gegoten? Het is de vraag. Lagen de steden, waar een gieterij gevestigd kon zijn, niet dichtbij, Deventer en Zutphen? Zijn er ook sporen van een gieten ter plaatse gevonden? Die moeten dan gezocht worden vlak bij de kerk, op het kerkhof of in de ruimte onder de toren.

Dat waren de favoriete gietplaatsen. (Bij de restauratie van de kerk te Vries in Drente kwam een complete gieterij tevoorschijn. Is te bezichtigen.) Wat Wilp betreft: mij is meegedeeld, dat daar indertijd zulke resten gevonden zijn. Maar waar en wanneer hierover iets gepubliceerd is, daar ben ik niet achter kunnen komen. Misschien kan een lezer van dit artikel mij op weg helpen.

In ieder geval is het wel zeker, dat de latere klokken van Wilp elders gegoten zijn. Die van 1649 te Zutphen door de later vermaard geworden gebroeders Hemony, die de naar die stad vervoerde oude gebarsten klokken smolten en opnieuw goten. Ook de klok van 1781 is uit een oude ontstaan. De gieter was Johannes Maritz, die een bedrijf had in Den Haag. De kerkerekening van dat jaar vermeldt de post: Scheepsvragt van de Nieuwe Klok 10 gl. 6 st. Wat Voorst betreft, lezen we in het pastorieboek de aantekening (die van de hand van ds Bernhard Umbgrove, de toenmalige predikant moet zijn) "Anno 1678 den 8 Augustus soo is in mijn presentie én meer anderen de Voorster klokke gegoeten; het gheeten is geschiet des saevens omtrent 8 uren". De plaats waar het gebeurde, wordt niet vermeld. Was het bij de Voorster kerk of maakte de predikant met enkele anderen een reisje naar Deventer, waar de klokkegieter Gerrit Schimmel zijn bedrijf uitvoerde? Het laatste is het meest waarschijnlijk. Het was een oude gewoonte (en is het nu nog) dat de opdrachtgevers in de gieterij aanwezig waren, bij de geboorte van hun nieuwe klok. Ook in 1680, toen Gerhard Schimmel, een zoon van genoemde, te Deventer een klok voor Voorst goot, zal het zo gegaan zijn.

De oudst bekende klok van Terwolde, was eveneens te Deventer gegoten, blijkens de inscriptie: "Henrych ter Horst heft my gegoten yn de stadt Davetryae vor karspel Ter Wolde .... Anno 1636". Dat zich in de kom van het dorp nabij

---

---

de kerk een pand bevindt, dat de Klok heet, heeft waarschijnlijk niets met een kerkklok, laat staan met het gieten ervan te maken. Daarvoor is de naam te jong (eind vorige eeuw?). Ook komt de naam niet voor in het boekje van de heer Vredenburg over Terwolde.

Aangaande Nijbroek is bekend, dat er in 1610 een klok in de toren werd gehangen, gegoten door Willem Wegewart te Deventer, en een tweede klok in 1658, uit de gieterij van de gebroeders van Trier te Nijmegen. Beide klokken werden tijdens de laatste oorlog geroofd en kwamen in 1945 niet weerom. Terugkerend naar Twello constateren we, dat ook daar in de buurt van de kerk een pand staat met de naam "de klok". Daarin is nu gevestigd het modehuis Oude Reimerink.

De bewoner vertelde me, dat er in het pand en in de bodem er om heen allerlei te vinden is, dat wijst naar een ver verleden: kelders, dikke balken, bakstenen van een zeer groot formaat. Het ziet er naar uit, dat we hier met een stukje zeer oud Twello te maken hebben, misschien wel zo oud als de toren.

Da vraag is nu: hoe oud is die naam "De Klok"? Rond 1700 woonde op "de Clocke" da familie Meylink. Jan Meylink was msid en later ook kerkmeester. Het was een vooraanstaande familie. Nog verder terug gaat da naam "de Clockakker", in 1617 genoemd als bezit van de St. Anthonievicarie. Verder behoort van ouds tot de pastoriegoederen de Klokkenkamp, gelegen aan de huidige Klokkenkampsweg. Gaan die namen nu zo ver in de geschiedenis terug, dat ze in verband gebracht zouden kunnen worden met het gieten ter plaatse van de eerste klok voor de toren van het jaar 1400? Het zal moeilijk te achterhalen zijn. Bovendien kan de naam "de Clocke" ook nog een andere oorsprong hebben. Zoveel is echter wel zeker, dat na 1600 in onze dorpen geen klokken ter plaatse gegoten zijn. De oudst bekende klok van Twello kwam uit de gieterij van Willem Wegewart in 1601, in 1678 gevolgd door een klok van Gerrit Schimmel, beide te Deventer. Hierover later meer.

Dat de klokken van vóór 1600 niet bewaard zijn gebleven heeft verschillende oorzaken. Torens werden nogal eens door de bliksem getroffen, raakten in brand, en de klok viel naar beneden en brak. Ook gingen klokken wel eens barsten vertonen en werden onbruikbaar. In beide gevallen was er maar één oplossing: het oude materiaal omsmelten. Zo kwam men met bijbetaling aan een nieuwe klok.

De tweede oorzaak is ernstiger, omdat de gevolgen meestal onherstelbaar bleken: klokkenroof. In alle tijden waren klokken zeer gewild als oorlogsbuit. Het brons diende tot het fabriceren van wapens: kanonnen enz. Na de inneming van een stad door de vijand was confiscatie van de klokken vaak

---

één van de eerste maatregelen. Wat onze dorpen in dit opzicht in de 16e en 17e eeuw geleden hebben is niet bekend.

Opvallend is wel, dat er in die tijd nogal eens sprake is van het gieten van een klok. Steden konden aan de confiscatie nog wel eens ontkomen door betaling van duizenden guldens losgeld, de dorpen konden niet zoveel opbrengen. De oudere generatie ligt de klokkenroof tijdens de laatste oorlog nog in het geheugen. De helft van het nederlandse klokkenbezit viel er aan ten offer. Een aantal keerde terug. De anderen werden vervangen. Algemeen was het gevoelen: klokken horen bij het dorp.

- Literatuur: G.V. Tempelman Plat: Luidklokken, klokluiden en klokkestoelen
R. Hardonk: Wolter Hegeman, een Gelders krijgsoverste Gelre
deel 68
J. Vredenburg: Geschiedenis van Terwolde en Nijbroek
id. : 1200 jaar Wilp

Verder mondelinge informatie van de heren J. Lubberts en mr.

H. Hermsen.

(D. Lekkerkerker)

HET GESLACHT RAKHORST EN ZIJN BINDINGEN MET VOORST.

In 1658 legde de predikant van het kerspel Voorst, een lidmatenregister, doop- en trouwboek aan. Op een der eerste bladzijden van het lidmatenregister was een cirkel getekend, met op zijn omtrek boerderijen vermeld. De tekst hierbij is:

"Den uystersten Omloop of Buytensten en alderveersten Cirkel van die Huy-singen en wooninghen, in verscheydene Buyrschappen onder het Kerspel en de Kerck van Voorst gehoorende, welcke die Pastor loci in zijne Visi-tatie tegene het Nachtmæl in de ronde heeft om te gaan ende te besoecken."

Als noordelijke boerderij staat vermeld Rackhorst. Waar lag die boerderij? Aan de verlengde Broekstraat 3 te Klarenbeek (de Kar) ligt nu de boerderij Oude of Grote Rackhorst, bewoont door de familie van Schaik, die deze boerderij in 1916 liet bouwen na afbraak van de oude boerderij.

Op 20 juli 1916 was deze boerderij geveild door Notaris Wilbrenninck in opdracht van de erven Arend Hagen.

Wat betekent de naam Rackhorst.

Dr. Otten geeft in zijn boek "Geschiedenis van de familienamen in Heerde" als verklaring: "het woord ra(c)k is ongeveer slijk, prut, een horst is behalve een struk grond, begroeid met laag hout ook de aanduiding voor lage gronden".

We moeten ons een rackhorst dus als een drassig of modderig terrein voorstellen. Dit komt geloofwaardig voor, daar de Rackhorst ligt in het Gietelse Broek (dus broekland) aan de rand van het voormalige Beekberger Woud, in de tweede helft vorige eeuw als laatste oerbos (moerasbos) ontgonnen. (centrum "Het Woudhuis") Voor de geïnteresseerde lezer beveel ik lezing aan van de roman "Het verloren Woud" van Hein Schimmel, die deze ontginning heeft geromantiseerd.

In het Advertentieblad "Voorster Vrienden" van 29 januari 1986 werd in een artikeltje over de Marke Gietelo vermeld dat in 1610 een gebied, dat Rakele genoemd werd met een originele pandbrief verkocht werd voor het bouwen van een boerderij, die werd genoemd "de Rackhorst". Rak is lage, horst is ruig.

Wat is er van de vroege bewoners bekend?

In 1648 komt in het verpondingsregister Voorst voor Willem Willems Rackhorst. In het trouwboek is er op 20 april 1661 een huwelijksaankondiging van Roelof Willems wdr. van Aaltjen Gorsselaar op de Rackhorst in Gietel ende Anna Dercks, d.v. Derck Gerrits Hissinck op den Hof te Noord Empe tot Voorst, tegenwoordig dienstmaeght tot Deventer.

Deze Roelof Willems is dus de vroegst bekende stamvader van het geslacht Rackhorst tenzij Willem Willems zijn vader was, wat wel waarschijnlijk is. Uit zijn huwelijk sproten veel kinderen (9). De oudste zoon Willem Roelofs trouwt met Gerritje Gerrits Egberts d.v. Gerrit Engberts v. Wilp en Gerritjen Derxen Hissinck (een zuster van zijn moeder).

Willem Roelof is de opvolger op de boerderij, doch sterft jong (voor 1701), want in dat jaar hertrouwt zijn weduwe met Albert Bartolds van de Keurhorst z.v. Gerrit Krijt, die zich later Rackhorst gaat noemen. Hun, voor zover mij bekend, enige dochter Willemjne komen we later nog tegen, want ze hertrouwt, als weduwe van Jan Theunis Pluim met Jan Rijkels Everts (Brink).

In 1702 koopt Albert Bartolds en eohtg. het aandeel van de andere erven in de boerderij.

Een dochter van Willem Roelofs, Gartjen, trouwt met Wessel Gerrits Groot-hedde, hun dochter Geertruid komen we verderop weer tegen.

De zoon van Willem Roelofs, Roelof, heeft alleen dochters, ik vond geen verdere afstammelingen met de naam Ra(c)khorst van Willem Roelofs.

Een andere dochter van Roelof Willems, Gerritsen, geboren 1666, trouwt met Gijsbert Cornelissen uit Beekbergen. Hij neemt ook de naam Rackhorst aan, en hun nakomelingen komen voor op de NW Veluwe (zie ook Veluwse Geslachten jrg. 7 nr. 2 blz. 82 e.v.).

Inmiddels is Roelof Willems overleden, zijn weduwe hertrouwt in 1692 met Berent Jansen wdr. van Lulofken Jansen in Oene, en blijkbaar verhuist zij met haar jongste kinderen hierheen, want twee dochters trouwen in Oene, n.l. Luytjen met Jan Jansen v. Boven, wdr., papiermakers te Norel (Epe) en Aaltjen, die driemaal trouwde, n.l. met Henric Courts, wachtmand, Arent Willems tot Epe en Wouter Derks Roskam van Twello.

De jongste zoon Derck, geb. in 1682, is bij het tweede huwelijk eerst 6 jaar, en gaat later het papiermakersvak leren, waarschijnlijk bij zijn zwager Jan Jansen van Boven. We keueen hem n.l. voor 1723 tegen als pachter van de papiermolen bij Schoonderbeek in Putten en in 1723 van de molen aan de Groevenbeek in Telgte onder Putten. In 1731 vertrekt hij naar de nieuwgebouwde (westerse) Ottermolen aan de Hierdensebeek te Hierden (Scheppendom Harderwijk). Hij "boert" goed, in 1749 staat hij als "capitalist" vermeld in de Haarstedenlijst van Stad en Soheppendom Harderwijk.

Hij is al in 1718 in Putten getrouwd met Aertje Harms Bosgoed en krijgt 4 zoons, waarvan alleen zoon Willem nakomelingen krijgt.

De Ottermolen lag op het landgoed de Essenburg; vlakbij de plaats, waar de molen stond, ligt nu de rentmeesterswoning die de Rackhorst heet. Deze naam is dus blijkbaar ontleend aan de eerste pachter.

In 1753 wordt Derck Roelofs zelf eigenaar i.p.v. pachter, hij koopt dan de Onderste Molen I, later Korenmolen de Hoop in de Horsthoek te Heerde.

In 1759 verwerft hij ook de Bovenste Molen in de Horsthoek.

Na zijn dood in 1761 en van zijn vrouw in 1764 erft zijn enig overgebleven zoon Willem beide molens. (Een zoon Roelof was in 1760 in Heerde overleden.)

Deze Willem zoekt een vrouw in Voorst, en wel Geertruida Wessels d.v. Wessel Groothedde en Gartjen Willems van de Rackhorst, dus een nichtje, waarmee hij in 1762 trouwt. Ze krijgen 9 kinderen, 5 overlijden jong, Garrit overlijdt na zijn ondertrouw en er blijven er dus 3 over. Aartje getrouwd met Derk v. Gerrevink, papiermaker, Derk, getrouwd met Grietje Visschers en Wessel.

Na Willems overlijden in 1795 erft Derk de Bovenste Molen en Wessel de Onderste Molen I.

De tak van Wessel volgen we verder. In 1840 verandert hij de papiermolen in Korenmolen.

Wessels eerste huwelijk is met Grietje Docter, die echter in het kraambed overlijdt, zijn tweede huwelijk in 1805 met Johanna van Marie, d.v. Willem van Marle en Maria de Bruin. Ook dit gezin is zeer kinderrijk, er zijn me 12 geboortes bekend, waarvan zes de huwelijkse staat bereiken. Het voert te ver alle zes te volgen, ik wil me beperken tot Willem, geb. in 1807, die het bedrijf voortzet.

Ook Willem zoekt weer zijn vrouw in Voorst en wel Jacoba Johanna Plante, d.v. Nicolaas Plante en Anna Brink, herbergier in de Beer in Voorst (Rijksweg, hoek Klarenbeekseweg).

Over deze herberg verscheen in het Zutphens Dagblad (en waarschijnlijk ook in het Deventer Dagblad) eind mei 1984, een groot artikel. Deze Anna Brink was weer een dochter van Jan Rijkeld Everts Brink, wiens eerste vrouw was Willemijne Alberts Rackhorst, hiervoor reeds vermeld.

De zoon Johan Wessel volgt zijn vader op, hij is getrouwd met Geertje Post.

De volgende molenaar is Jacobus Johannes (Ko) en vindt ook weer een vrouw in Voorst, n.l. Hendrika Hermina Schaap (Heintje), d.v. Nicolaas Schaap en Hendrika Schaap, van de Heetkole op de Voorster Klei. Heintjes grootmoeder was (!) Hendrica Plante, een zuster van Jacoba Johanna (zie hiervoor).

De oudste zoon Willem is was asthmatisch, dus niet zo geschikt voor molenaar. Hij wordt winkelbediende in Deventer en Winterswijk en huurt in 1906 de winkel in Koloniale waren, manufacturen en aanverwante artikelen van Peter B. Th. Kroon, met koopoptie, waarvan hij in 1916 gebruik maakt.

De winkel ligt aan de Rijksstraatweg in Voorst, wijk A 171 (later Rijksweg 80). Willem heeft daarnaast nog enkele functies vervuld, secretaris/penningmeester van de Polders Voorsterbeek en Voorsterklei, voorzitter Voorster Belang, verzekeringsagent voor de Nederlanden van 1870 en voor de tweede Wereldoorlog nog enige tijd raadslid.

Ook verwierf hij wat landbouwgronden, welke hij gedeeltelijk zelf had laten ontginnen, voornamelijk in de streek tussen Voorst en Loenen. In 1925/6 liet hij daarop een boerderij (de Beekhoeve) bouwen, doch had daarmee niet veel geluk, eerst sloeg de bliksem erin en verbrandde hij, in januari 1945 werd de boerderij getroffen door een VI, weer geheel verwoest en de boer en

---

de twee huisgenoten (evacuéss uit Zutphen) kwamen om.
De boerderij werd later wat kleiner herbouwd en in 1957 verkocht.
Hij was getrouwd met Aaltje Uyt den Bogaard uit Heerde, haar vader Albertus, had zijn papiermolen na 1870 omgezet in een wasserij.
De zoon Johan Wessel (Joop), zette de zaak voort, beëindigde hem in de zeventiger jaren en verkocht het pand aan Nijdeken. Hij vertrok daarna naar Zutphen. Ook zijn kinderen verlieten Voorst.
De zoon Gerard werd uiteindelijk belastindambtenaar en eindigde zijn carrière als Ontvanger der Belastingen in Zutphen.
In 1985 verhuisden hij en zijn vrouw (T.E. Bosboom) naar Twello, serviceflat de Statenhoed en daar eindigt tot op heden de binding van het geslacht Rakhorst met Voorst, op enige kilometers afstand van de stamboerderij in de Kar.

Literatuur: D.T.R. registers van diverse gemeenten, Verenigingsperiodes, Veluwe Geslachten en Heerde Historisch.

Feenster: de Papier- en watermolens op de NW Veluwe, hun pachters en stichters.

Voorn: de Papiermolens in de provincie Gelderland, enz.

(G. Rakhorst, 1-2-1986)

Um 'n kwezelke te strikk'n, hòòlt de duvel ja 'n poot in 't wiejwatervat.

Wel met de duvel veurt, mot 't reisgeäld betaaln.

De duvel drit aait op één'n hoop.

As de duvel stöarvn is, is hee nog lang nichdood.
